

PROTEST, PUBLIC RELATIONS EN POLITIEK

PROVO IN DE MEDIA 1965-1967¹

Ethiek en esthetiek

Op 10 juni 1967, een kleine maand na de opheffing van Provo, wijdde de vPRO-televisie een uitzending van zo'n 25 minuten aan het verschijnsel dat twee jaar lang Amsterdam op stelten had gezet en Nederland als haard van onrust op de wereldkaart had geplaatst. De reportage getiteld *SPECIAL REPORT* toonde hoogtepunten uit het bestaan van de groepering, afgewisseld met verklaringen van bekende provo's als Luud Schimmelpenninck en Rob Stolk. Op de vraag van de reporter om Provo te omschrijven antwoordde Stolk: 'Het bestaat niet, het heeft nooit bestaan. (...) Het is alleen maar een wisselende groep individuen geweest, die een hoeveelheid activiteiten ontplooiden en daarmee dingen aan de orde stelden (...) Zelfs deze uitzending is al weer in zekere zin het instandhouden van het image Provo.'² Inderdaad had de actiegroepering in de zin van 'organisatie' nooit bestaan en was er door media en publieke opinie meer betekenis aan de beweging toegekend dan deze in werkelijkheid voorstelde.³ Wat Stolk echter naliet om te vermelden was dat de groep in de twee jaar van zijn bestaan een actieve rol had gespeeld in deze beeldvorming.

Spelen met beeldvorming en zich uiteenlopende imago's aanmeten, van staatsgevaarlijke anarchisten tot de 'Firma Provo', was een van de handelskenmerken van de beweging. Publiciteit dus als smeerolie voor het overbrengen van boodschappen. Psychiater Frank van Ree schreef in dit verband over Provo als een 'public-relations-affaire'.⁴ In het kort kwam het er op neer dat de provo's handig inspeelden op bestaande maatschappelijke problemen, die zij vervolgens via een brutale presentatie in de media en voor de publieke opinie oppompten om ze vervolgens met een keur aan utopische vergezichten en 'ludieke' ideeën voor de inrichting van de maatschappij (zogenoeten 'witte plannen') naar hun hand te zetten. Door op deze wijze de hegemone conventies van de dominante maatschappelijke orde – de burgerlijke cultuur – uit te dagen, en de grenzen van het betamelijke af te tasten in een poging deze grenzen op te rekken, valt Provo in een Romantische traditie te plaatsen.⁵

Terwijl de maatschappijvisie die de provo's ontvouwen ten diepste ethisch was gemotiveerd, werd hun politiek esthetisch verbeeld. In termen van stijl betekende Provo een breuk met het op conventionele wijze voeren van politiek. Met traditionele politiek was kennis gemaakt in onder meer de Pacifistisch-Socialistische Jongeren Werkgroepen. De vergader- en functiecultuur werd als weinig inspirerend en vernieuwend ervaren. Provo ontwikkelde, in wisselwerking met een keur aan reeds bestaande sub- en tegenculturen, een politieke stijl die zich kenmerkte door een hoge graad van expressiviteit en artistieke ritualiteit, representatie en symboliek speelden dan ook een belangrijke rol en provo's handelden in dit opzicht als 'symbol creators'.⁶

Deze esthetische benadering van politiek was karakteristiek voor Provo in het bijzonder en, tot op zekere hoogte, voor de protestbeweging van de jaren zestig in het algemeen. Terwijl vroegere generaties met name veranderingen nastreefden door politieke en sociale actie, is vanuit een *Cultural Studies*-perspectief beargumenteerd dat de protestgeneratie zich een culturele identiteit aanmat aan de hand waarvan een plaats in de samenleving werd opgeëist.⁷ Nu was de politieke inzet van rituelen en symbolen niet typisch iets van de jaren zestig.⁸ Etnologische en godsdienstwetenschappelijke studies hebben de historische dimensie van processen rond beeldvorming, politiek en ritualiteit overtuigend aangetoond.⁹ Mijn hypothese is dat het vernieuwende karakter van Provo moet worden gezocht in een intensieve mediatisering van deze politieke stijl, onder meer via televisie. Dit relatief nieuwe medium speelde in wisselwerking met het omvangrijke transformatieproces in de jaren zestig een belangrijke rol in het politiek vertalen van ideeën en utopieën. Publiciteit werd niet langer alleen via het gedrukte (of gesproken) woord gegenereerd maar ook en in toenemende mate door beeld, van reportages via nieuws- en achtergrondrubrieken tot amusementsprogramma's en film.¹⁰

Afgezien van de algemene politiek-maatschappelijke en journalistieke context waarbinnen tv-items over Provo gerealiseerd werden is er voornamelijk weinig bekend over de inhoudelijke aspecten, zowel van de productiekant als van de receptie – met dit laatste doel ik overigens niet alleen op het kijkerspubliek maar ook de weerslag van covering op Provo zelf. In de eerste plaats is dit te verklaren uit het feit dat veel audiovisueel bronnenmateriaal tot voor enkele jaren nauwelijks of gebrekkig ontsloten was. Inmiddels is uit archieven en inventarissen gebleken dat over Provo aardig wat televisie- (en trouwens ook: radio) bronnen voorhanden zijn, zowel in nationale audiovisuele archieven en omroeparchieven in binnen- en buitenland als in privé-bezit. Een tweede reden voor deze omissie is van methodologische aard. Het merendeel van de studies naar de protestbeweging van de jaren zestig in het algemeen, en Provo in het bijzonder, vond vooral plaats vanuit historische of sociaal-wetenschappelijke hoek (massacommunicatie en sociologie, psychologie of sociale geografie). Daarbij domineerde een overwegend structuralistisch en binair perspectief. Meer recent, met de opkomst van een vakgebied als media- en televisiegeschie-

denis, is er meer aandacht gekomen voor dialectische, contextuele en interdisciplinaire aspecten.¹¹

Voorliggend artikel is een eerste aanzet tot een nadere analyse van de beeldvorming van en over Provo aan de hand van televisie. Het gaat hier niet zozeer om een analyse vanuit iconologisch of iconografisch perspectief (kadrering, beeldsequenties, montage) – hoewel ook daar nog een heel veld te ontginnen is – maar in eerste instantie veeleer om beeldvorming in de zin van: imagovorming.

Beeldvorming

Voor zover er in het verleden onderzoek is verricht naar beeldvormingsprocessen rond Provo, was dat aan de hand van krantenanalyses. De aandacht ging daarbij uit naar de spectaculairste aspecten: ordeverstoringen. Tevens werd Provo over het algemeen eenzijdig geïnterpreteerd als een deviant verschijnsel.

In het *Slotrapport van de commissie van onderzoek Amsterdam* (1967), een onderzoek naar de (achtergronden van de) bouwvakrellen in juni 1966 waar Provo zijdelings bij betrokken was, werden twee uitvoerige bijlagen opgenomen inzake perspubliciteit.¹² En in zijn scriptie *Relletjes* (1970) onderzocht Jaap van Ginneken vanuit het perspectief der massapsychologie het verband tussen berichtgeving in de pers en het zich voordoen van provorellen. Hij constateerde geen ‘rechtstreeks verband tussen de activiteiten van bepaalde publiciteitsmedia en de erop volgende rel-gebeurtenissen’. Dat Van Ginneken de samenhangen tussen de ‘omvang van de publiciteit en vóórkomen, omvang, tijdsduur en gewelddadigheid’ als ‘weinig indrukwekkend’ beschouwde, klinkt heel plausibel. Daarentegen is zijn algemene conclusie, dat met betrekking tot ‘de effecten van de publiciteit een minder grote betekenis moet worden toegekend aan publiciteitsmedia’ wellicht wat voorbarig.¹³ In zijn onderzoek ging Van Ginneken namelijk aan radio en televisie voorbij – wat vanuit de context van die tijd begrijpelijk is.

Afgezien van Van Ginnekens werk heeft het onderzoek naar de relatie Provo – media in feite dertig jaar stilgestaan. Niet dat er in de tussentijd geen onderzoek is verricht, integendeel, er zijn tientallen scripties en artikelen voorhanden, maar deze zijn veelal vanuit politieke of sociologische invalshoek geschreven – eventueel aangevuld met personerzoek. De doctoraalscripties van achtereenvolgens Ruud Koole (*Provotijd in Groningen*, RUG, Groningen, 1979), Jos van der Lans (*De werkelijkheid buitenspel. Jeugdcultuur, provo en jongerenbeweging*, KUN, Nijmegen, 1981) en Marko Otten (*Het pacifisme bij Provo*, RUG, Groningen, 1982) getuigen hiervan. De eerste dissertatie is gerealiseerd door een sociaal-geografe, Virginie Mamadouh, *De stad in eigen hand* (UvA, Amsterdam, 1992).

Bestaande studies en benaderingen zijn, simplificerend gezegd, zowel ‘ideologisch’ als ‘tekstgericht’ (in enge zin) in hun duiding van Provo. Ze richten zich

exclusief op het vernieuwende karakter van Provo en benaderen hun object sterk vanuit een dichotoom perspectief: Provo versus de maatschappij, links versus rechts, progressief versus conservatief.¹⁴ De vraag is of hiermee voldoende grip wordt gekregen op de beweging zelf en op de reacties die deze oproep. Niet alleen in sociologisch, geografisch of generationeel opzicht was de beweging uiterst divers; hetzelfde geldt voor de tentoongespreide activiteiten alsmede voor de perceptie en reacties van de buitenwacht. Anders geformuleerd: Provo was ten diepste ambigu.

Eenzelfde meerduidigheid vinden we ook terug in de reacties van pers en media. *Cultural Studies*-adept Dick Hebdige analyseerde dit eind jaren zeventig voor spraakmakende subculturen in het algemeen: ‘The emergence of a spectacular subculture is invariably accompanied by a wave of hysteria in the press. This hysteria is typically ambivalent: it fluctuates between dread and fascination, outrage and amusement.’¹⁵ Deze meerduidigheid is niet altijd onderkend. In veel (pers)onderzoek naar jeugdculturele bewegingen lag eenzijdig de klemtoon op sensationele berichtgeving in tabloid en populaire pers. Een verschijnsel als de Britse Mods en Rockers is in eerste instantie geanalyseerd vanuit een afwijkend-zijn ten opzichte van de dominante cultuur.¹⁶ De Britse socioloog Stanley Cohen ontwikkelde in een beroemd geworden studie naar de Mods en Rockers een ‘transactional model of deviant behaviour’. Aan de hand hiervan analyseerde hij de hysterische reacties in pers en maatschappij die de groepering – waartoe hij de term ‘folk devils’ reserveerde – teweegbracht.¹⁷ Cohen ging voorbij aan het feit dat persreacties aanmerkelijk gedifferentieerder waren. Bovendien, en dat is een complicerende factor voor elk onderzoek naar Provo, was het spel met beeldvorming bij deze beweging – in tegenstelling tot bij de Mods en Rockers – onderdeel van hun ‘strategie’.

Dit brengt me bij twee andere aspecten die nader aandacht verdienen, en die mede het ambigue karakter van Provo onderstrepen. In de eerste plaats is in bestaand onderzoek weinig aandacht geweest voor de betekenis van media-aandacht voor het zelfbeeld van Provo. Welke gevolgen had *media exposure* voor de groepering als zodanig? Hoe gingen betrokkenen zich gedragen naar aanleiding van alle publiciteit? Voor de Amerikaanse studentenbeweging SDS heeft Todd Gitlin aangetoond hoe intensieve mediacovering van leiders celebrities maakte.¹⁸ De vraag is op welke wijze een dergelijke ontwikkeling van leiderschap tot sterrenstatus zich bij Provo heeft voltrokken en wat dat vervolgens heeft betekend voor beweging en betrokkenen.

Een laatste vraag betreft de verhouding tussen media, protest en economie. Als een van de eersten heeft de Britse liberale historicus Arthur Marwick geweten op het entrepreneurkarakter van de protestbeweging van de jaren zestig.¹⁹ Ook bij Provo speelde ondernemerschap, in de zin van het creëren van een alternatieve economie, een belangwekkende rol. Van marxisme noch kapitalisme wilden de provo’s weten, maar ze hadden een goed ontwikkeld gevoel voor zowel de verschoppelingen in de maatschappij als het te gelde maken van publi-

citeit. Inkomsten genereerden ze via de verkoop van interviews, optredens voor camera en microfoon en hun diverse boekwerken. Voor een belangrijk deel werden deze inkomsten geïnvesteerd in de infrastructuur van de beweging; onderkomens, drukpersen. Kortom, niet alleen vanuit politiek maar ook vanuit ‘bedrijfsmatig’ oogpunt was media-aandacht meer dan welkom.

Medialandschap

De aandacht voor Provo in de media is niet alleen uit het fenomeen zelf te verklaren, maar staat tevens in relatie tot een aantal contextuele factoren. Hiertoe behoren het snel veranderende medialandschap in de jaren zestig, technologisch-economische alsook generationele aspecten. In wisselwerking met sociaal-maatschappelijke en culturele ontwikkelingen voltrok zich in de journalistiek een emancipatieproces.²⁰ Kort gezegd voltrok zich een omslag van dienstbaarheid naar directheid, zowel in pers als op radio en televisie. Was de journalist rond 1960 nog gezagsgetrouw, in de tweede helft van de jaren zestig oefende hij zijn professie over het algemeen onafhankelijker en kritischer uit.²¹

Daarnaast speelden technologisch-economische ontwikkelingen een rol. Toen de *provo's* in de zomer van 1965 hun eerste nummer van *Provo* stencilden en uitgaven en hun eerste idee lanceerden, gratis fietsen als antwoord op de met auto's dichtslibbende binnensteden (het ‘witte fietsen plan’), vierde de NTS de tweemiljoenste Nederlandse televisiekijker met een avondvullend programma, gepresenteerd door Mies Bouwman.²² Televisie was booming business. Aanvankelijk was het aantal toestellen gestaag gestegen, van enkele tienduizenden in 1955 via een half miljoen in 1960 tot één miljoen in 1965. Maar in de twee jaren dat Provo van zich deed spreken, van mei 1965 tot juni 1967, explodeerde het aantal televisies in de Nederlandse huiskamer tot bijna drie miljoen – wat overeenkomt met ruim driekwart van het aantal huishoudens. Vanaf 1964 kende Nederland ook twee televisienetten en nam het aantal uren toe dat televisie werd uitgezonden.²³ Dit had onder meer tot gevolg, dat de concurrentiestrijd tussen pers en het relatief nieuwe medium televisie groeide, een ontwikkeling waar Provo in het bijzonder, en spraakmakende verschijnselen uit de expanderende jongerencultuur in het algemeen, van profiteerde.

In de derde plaats speelde een specifiek generationeel element waar, afgezien van studies waarin de generatiedynamiek voor de jaren zestig in zijn algemeenheid centraal staat, vooralsnog weinig onderzoek naar is verricht. De pioniers en vernieuwers van de journalistieke mogelijkheden van radio en televisie in de jaren zestig waren veelal redacteurs en programmamakers die waren geboren in de jaren dertig. Zij stonden aan de basis van of maakten zich sterk voor programma's die zich toeleiden op de expanderende jongerencultuur of die humorvol en kritisch naar maatschappelijke ontwikkelingen keken.²⁴ Het geruchtmakende satirische tv-programma ZO IS HET TOEVALLIG OOK NOG 'NS

Pamflet *Fietsenplan*,
zomer 1965 (uit:
Niek Pas, Imaazje!)
Bron: collectie
auteur

PROVO'S FIETSENPLAN

AMSTERDAMMERS!

DE ASFALTERREUR VAN DE GEMOTORISEERDE BOURGEOISIE HEEFT LANG GENOEG GEDUURD. DAGELYKS WORDEN MENSEN-OFFERS GEBRACHT VOOR DE NIEUWSTE AUTORITEIT WAARAAN HET KLOOTJESVOLK ZICH HEEFT OVERGELEVERD: DE AUTO-AUTORITEIT. DE VERSTIKKENDE KOOLMONOXYDE IS ZYN WIEROOK, ZYN BEELTENIS VERPEST IN DUIZENDVOUD GRACHTEN EN STRATEN.

PROVO'S FIETSENPLAN BRENGT BEVRIDING VAN HET AUTO-MONSTER. **PROVO** LANCEERT DE **WITTE FIETS, IN OPENBAAR BEZIT.**

DE EERSTE **WITTE FIETS** WORDT/IS WOENSDAG 28 JULI OM 3 UUR 'S MIDDAGS AAN PUBLIEK EN PERS AANGEBODEN BY HET AMSTERDAMS LIEVERDIJ OP HET SPUI, DE VERSLAAFDE CONSUMENT.

DE **WITTE FIETS** IS NOOIT OP SLOT. DE **WITTE FIETS** IS HET EERSTE GRATIS, **GEKOLLEKTIVISEERDE** VERVOERMIDDEL. DE **WITTE FIETS** IS EEN PROVOKATIE VAN HET KAPITALISTIES PRIVÉ-BEZIT; WANT

DE WITTE FIETS IS ANARCHISTIES.

DE **WITTE FIETS** KAN GEBRUIKT WORDEN DOOR WIE HEM NODIG HEEFT EN MOET ONBEHEERD WEER ACHTERGELATEN WORDEN. ER ZULLEN MEERDERE **WITTE FIETSEN** KOMEN TOT IEDER VAN HET WITTE VERVOER GEBRUIK KAN MAKEN EN HET AUTOGEVAAR GEWEKEN IS.

DE **WITTE FIETS** SIMBOLISEERT EENVOUD EN HYGIENE TEGENOVER DE PROTSEERIGHEID EN VUILHEID VAN DE AUTORITAIRE AUTO. IMMERS EEN

FIETS IS IETS, MAAR BYNA NIETS!

PROVOKATIE N° 5-~~AUTO~~ ANARCHISTENBLAD

EEN KEER (1963-1966) is in dit opzicht exemplarisch, maar hetzelfde kan gezegd worden van een televisieprogramma als *MIES-EN-SCENE* of de op de jeugd gerichte *VARA*-radio-uitzending *UITLAAT* (nomen est omen). Eenzelfde generatie-effect valt ook te bespeuren in de televisiejournalistiek: actualiteitenrubrieken als *ATTENTIE* (NCRV), *BRANDPUNT* (KRO) of *VARA'S ACHTER HET NIEUWS* behoorden tot de voorhoede in de kentering van de wijze waarop gezagsdragers werden benaderd.²⁵

De combinatie van deze factoren maakte dat er meer ruimte kwam voor een *human interest*-benadering en een ‘moderne presentatie van het nieuws’.²⁶ Op het beeldscherm gingen persoonlijke aantrekkingskracht en maximale communicatie een rol spelen. Beide stonden bij Provo hoog in het vaandel en het is – vanuit deze optiek – geen toeval dat Provo en televisie elkaar ontdekten in de jaren 1965-1967.²⁷

Een kanttekening is hier evenwel op zijn plaats. De mediacodes met betrekking tot terughoudendheid op religieus, zedelijk of politiek gebied evolueerden weliswaar snel, maar niet overal op dezelfde wijze, in eenzelfde tempo of vlekkeloos. Veranderingen moesten niet zelden worden bevochten. Omroepen als de VARA en de VPRO begroetten sociaal-culturele veranderingen weliswaar over het algemeen positief, maar dat ging gepaard met sterke interne spanningen.²⁸ Binnen de KRO toonde het omroepbestuur zich bezorgd over de BRANDPUNT-medewerkers, die ‘slechts’ belangstelling hadden voor ‘extreme standpunten.’²⁹ Tenslotte, het NTS-journaal probeerde de ‘beweging van de jaren zestig’ zoveel mogelijk te negeren, wat bijvoorbeeld Provo overkwam.³⁰ Vanzelfsprekend was de ontwikkeling waarbij traditionele journalistieke beleefdheid plaatsmaakte voor directe(re) bevraging en relativering van autoriteit, allerminst.

Diversiteit

Drie maanden nadat Provo zich in mei 1965 voor het eerst had gemanifesteerd, was de groep al behoorlijk uitgebreid voor het voetlicht gekomen van dagbladers, weekbladen en op de radio.³¹

Voor zover bekend zijn de eerste televisiebeelden van Provo medio juli 1965 gemaakt, rond het stencilen en aanplakken van affiches die de uitgave van het nieuwe maandblad *Provo* aankondigden.³² De eerste uitgebreidere reportage over Provo verscheen in augustus, toen een publiciteitsgolfje over de groep rolde. Deze aandacht volgde op een uit de hand gelopen manifestatie op het Spui in Amsterdam in de nacht van 14 op 15 augustus. Een provo-happening ont-aardde in schermutselingen met de politie. In minstens ‘acht radio-uitzendingen, vier tv-programma’s en 18 kranten’, aldus VARA’s radioprogramma UITLAAT op 21 augustus, werd bericht over de rellen en de achtergronden ervan. De radio leunde hierbij overigens deels op materiaal afkomstig van een jonge radio-amateur, Bart van Heerikhuizen. Deze scholier en provo-sympathisant had opnames gemaakt van de bijeenkomst met zijn Grundig TK 6 portabel taperecorder.³³ Dit is een voorbeeld hoe de voortschrijdende individualisering van de techniek rapportages over Provo – door de ogen en in dit geval: oren van een sympathisant – mede mogelijk maakte.

Ook de televisie toonde belangstelling. De NTS aarzelend; op het laatste moment laste de redactie van het JOURNAAL een item in dat het karakter had van een politiebericht.³⁴ Overtuigender was de aanpak van actualiteitenrubriek

ATTENTIE van de NCRV, die een reportage realiseerde, compleet met groeps-interview.³⁵ Dit belangwekkende document maakt zowel de journalistieke benadering van Provo inzichtelijk als ook de diversiteit van de beweging.

Redacteur Henk van den Berg interviewde vijf jongeren die tot de groep rond het zojuist verschenen blad *Provo* behoorden: Rob Stolk, Garnt Kroeze, Hans Korteweg, Janhuib Blans en Maarten Visser. Op hun verzoek vonden de opnames plaats bij het beeld van christen-anarchist Domela, aan het Nassauplein in Amsterdam-West. De provo's beschouwden het interview aan de voet van hun anarchistische aartsvader als een 'happening'. Het vraaggesprek duurde ongeveer tien minuten en trok bekijks van passanten en een enkele agent. Televisiekijkend Nederland kreeg géén rafelig geklede randgroepjongeren te zien, maar een gewone, diverse, vriendengroep: van de keurig geklede (colbert, spencer en stropdas) Janhuib Blans via Hans Korteweg (met colbert) en Maarten Visser (met coltrui) tot Garnt Kroeze (overhemd) en Rob Stolk (met geruite blouse). De montage van het interview was een mix van close ups van de vijf personen, aangevuld met shots van omstanders en een korte terugblik op hetgeen voorgevallen was. Aanvankelijk stelde Van den Berg informatieve, neutrale, vragen zoals 'Wat is een happening?' en 'Wat is een provo?' De antwoorden die hij kreeg waren een mix van wijsneuzerige ernst, verontwaardiging en gevatte opmerkingen. Sommige provo's presenteerden zich heel serieus, anderen speelden meer met hun imago, en als Provo speelden ze eigenlijk allemaal met de journalist, die zich op een gegeven moment geen raad meer wist met deze groep: want wie of wat wàs Provo eigenlijk? Na een korte stilte vroeg hij aan ieder afzonderlijk 'Wie bent u? En wat doet u?', heel formele vragen als betrof het een ultieme poging deze jongeren binnen herkenbare kaders (identiteit, beroep, studie) te brengen. Blans bleek bij een uitgeverij te werken ('Ik ben zeer burgerlijk. Ik heb een baan en verdien geld'), Korteweg verklaarde als astroloog zijn kost te verdienen en daarnaast aan de Vrije Academie in Den Haag te studeren, Visser was kantoormedewerker, Kroeze classificeerde in de haven en enkel Stolk stak de draak met Van den Berg. Met een lachje verklaarde hij niet te werken, iets 'heel vaags' te doen en vooral te parasiteren op kosten van de maatschappij.³⁶

Dat Provo geen 'folk devils' waren, maakte deze sympathiserende reportage duidelijk. Desgevraagd herinnerde Van den Berg zich dit interview nog goed. Aanvankelijk beschouwde hij de provo's als 'dwarsliggers' en 'opportunisten'. Van den Berg: 'Ik zag er niet een ideële beweging in. Maar ze bestonden, ze maakten wat los. Het gebeurde en of ik het er mee eens was, was niet van belang.' Naar aanleiding van zijn interview bleken de provo's geen 'rotzakken', maar juist 'hele aardige kerels' die enkel probeerden de maatschappij van 'een andere kant' te bekijken.³⁷

Dat dezelfde actualiteitenrubriek ook een heel ander beeld van de beweging kon oproepen blijkt uit een reportage uit 1966, over een onderkomen van de provo's, de zogeheten Provokelder. De NCRV toonde stereotyperende beelden

van rondhangende jongeren die hasjiesj rookten en onderling klierden. De commentaarstem bij deze beelden: 'Ondanks de opgewekte stemming is het toch niet alles goud wat er blinkt. De maatschappij weet niet wat ze met de Provo's aanmoet, en omgekeerd: veel Provo's zijn eenzaam en leven op de rand van vertwijfeling.'³⁸

Deze twee reportages tonen niet alleen de verschillende toonzettingen in reportages als ook de groeiende diversiteit van de beweging zelf. Van een kleine, activistische en intellectuele voorhoede uit de zomer van 1965 had Provo zich binnen een jaar ontwikkeld tot een magneet waar tientallen personen inclusief zwerfjongeren op afkwamen die zich al dan niet terecht met Provo identificeerden of met met Provo werden geïdentificeerd. Overigens vonden sommige provo's de aandacht van de buitenwacht heel leuk, anderen deinsden daar voor terug of hielden het bij de beweging snel voor gezien. Daarnaast was het voor pers en media altijd mogelijk een clichématig beeld te presenteren. Toch zou de benadering van Provo heel divers blijven: de beweging werd neergesabeld en genegeerd, maar was tevens object van een open, neutrale, nieuwsgierige en zelfs ronduit positieve berichtgeving.

Ervaringsdeskundigen

Vanaf het najaar van 1965 tot het najaar van 1966 groeide de belangstelling voor Provo, een ontwikkeling die voor de pers door de Belgische journalist Elno in het Vlaamse weekblad *De Nieuwe* treffend op de volgende wijze is omschreven:

'Een geenszins te verwaarlozen, maar aan bewustzijnskernen en volgroeide persoonlijkheden bepaald arm maatschappelijk verschijnsel werd aldus in enkele maanden tijds door bevreemding, ergernis, loslippigheid, lospennigheid en door typische paniek die konservatieven en immobilisten te geleger tijd kan bevangen, tot een Groot Vraagstuk en een Zware Zorg opgeblazen. (...) De sensatiepers heeft er uiteraard niets verhelderends van gemaakt. Enkele magazines brachten goede samenvattende reportages maar met weinig of geen besluitvorming (...). Doch enkele ernstige week- en maandbladen, vooral in Nederland zelf, hebben belangrijke bijdragen gepubliceerd die nu gezamenlijk een lijvig dossier beginnen te vormen dat voor verdere oriëntatie diensten kan bewijzen.'³⁹

Ook de covering door televisie nam in deze fase beduidend toe, op verschillende wijzen. In de eerste plaats in informatieve programma's die nieuwsfeiten op een luchtige manier brachten, zoals *MIES-EN-SCENE*, waar Rob Stolk in februari 1966 zijn opwachting maakte – met de aantekening dat het interview vooraf was opgenomen; een provo live in de uitzending was nog iets te gewaagd.⁴⁰ Bij Mies, op het kantelvlak van politiek en amusement, voelde Stolk zich als een vis in het

water en volgens *De Typhoon* (die hij als krantenjongen nog had rondgebracht) toonde hij zich een 'vlot prater'.⁴¹

Daarnaast doken provo's op in programma's die specifiek op jongeren waren gericht. Namens de AVRO realiseerde programmamaker Roelof Kiers (1938-1994) een item over 'jonge mensen', de 'popgeneratie' die in zijn ogen bezig was 'aan een heel nieuwe cultuur'.⁴² Ook de AVRO, die doorgaans niet voorop liep met het in kaart brengen van de veranderende jongerencultuur, ondernam een poging de nieuwe generatie indringend voor het voetlicht te brengen. Kiers nam interviews af met Wally Tax van *THE OUTSIDERS*, Peter J. Muller van *Hitweek*, Gerry van het Hof (Rolling Stones fanclub in Nederland) als ook met Peter Bronkhorst namens Provo. Dit is een interessante uitzending, niet alleen omdat Provo ten opzichte van andere uitingsvormen van de jeugdcultuur wordt geplaatst, maar ook omdat we hier een zeldzame inkijk krijgen in hoe deze jongeren zichzelf in de media presenteerden. Oorspronkelijk wilde producent en regisseur Kiers de afzonderlijke portretten tot één geheel monteren, maar de diverse uitspraken gaven aanleiding de vier jongeren tezamen uit te nodigen voor een studiogesprek zodat ze hun standpunten nog eens konden toelichten. In Kiers' eigen woorden: 'Mijn belangrijkste bezwaar tegen de interviews, zoals jullie die gehouden hebben is, dat de geweldige pretenties waarmee jullie naar voren treden als *pop generation*, is dat die helemaal niet in de interviews waar worden gemaakt.'⁴³ Hier legde Kiers de vinger op de klaarblijkelijke kloof die er gaapte tussen presentatie en representatie: het algemene beeld dat in pers en publieke opinie was ontstaan strookte niet met zijn ervaringen uit de diepte-interviews. Dit gold natuurlijk ook voor Peter Bronkhorst en Provo.

Ten derde werd de oorspronkelijke actiegroep nu ook onderdeel van fictie, in de vorm van een speelfilm. Op het hun vertrouwde speelterrein, de Amsterdamse binnenstad, traden de provo's (evenals trouwens Roelof Kiers, die een bijrolletje vervulde) op in de door Pim de la Parra en Wim Verstappen in het voorjaar van 1966 gerealiseerde film *DE MINDER GELUKKIGE TERUGKEER VAN JOSZEF KATUS NAAR HET LAND VAN REMBRANDT*. De film verhaalde aan de hand van hoofdrolspeler Rudolf Lucier (met een knipoog naar Kafka 'Jozef K.' geheten) over de van paranoia doortrokken sfeer die Amsterdam in haar greep had gekregen. Daarbij gaf De la Parra in een interview aan dat het tevens de bedoeling was een film in de trant van Provo te maken: 'We hadden weinig tijd om de film te maken. Nu is er in Amsterdam een blaadje en dat ziet er zo uit [exemplaar van *Provo* - NP], en dat is een tamelijk succesvol blaadje. En wij wouwen een film maken in die stijl'. Verstappen en De la Parra probeerden dit onder meer te bewerkstelligen door een brokkelige montage en vervreemdende geluidseffecten.⁴⁴

In de vierde plaats mochten provo's meedenken en meepraten over de 'toestand in Nederland'. Dit is voor een beweging die zichzelf als 'anarchistisch' kenschetste en de strijd tegen de gevestigde orde en gevestigde meningen tot *core-business* had verheven op zijn minst opmerkelijk te noemen. Klaarblijkelijk

Omslag van Provo nummer 6, januari 1966 (uit: Niek Pas, Imaazje!) Bron: collectie auteur

waren provo's niet alleen afschrikwekkende representanten van het 'langharig, werkschuw, tuig', buitenissigheden of simpele nieuwsfeiten, maar in toenemende mate ook gesprekspartners en ervaringsdeskundigen. Ze werden benaderd om het verwarde maatschappelijke klimaat dat Nederland in zijn greep kreeg, vanaf de rookbommen en rellen tijdens het huwelijk van prinses Beatrix en Claus von Amsberg (maart 1966) tot de ernstige ongeregelde heden tijdens bouwvakkersrellen in Amsterdam (juni 1966), mede te duiden. Over het algemeen vonden ze deze *exposure* prima; ze konden hun kritiek spuien en hun boodschap uitdragen, als altijd via een mix van ernst en spot.

Uit tientallen voorbeelden noem ik hier een aantal uitzendingen waarin een van de initiatiefnemers tot Provo, Roel van Duyn, optrad. Voor de NCRV-televisie participeerde hij in een uitzending die een poging was ‘tot bezinning op de veranderende gezagsverhoudingen’.⁴⁵ Daarnaast ontving Van Duyn een uitnodiging van de VPRO-televisie om deel te nemen aan een teach-in over partijvorming in Nederland in het kader van de vervroegde verkiezingen voor de Tweede Kamer.⁴⁶ Tenslotte werd hem ook om commentaar gevraagd in de oudejaarsuitzending 1966 van het VARA-programma PLEIN EN PUBLIEK.⁴⁷ Uit dergelijke verzoeken van verschillende omroepverenigingen blijkt hoezeer Provo in de loop van 1966 niet langer werd genegeerd, als ‘folk devils’ of als grappig nieuwsfeit benaderd, maar ook heel serieus genomen.

Vanzelfsprekend was dit niet. De ontwikkeling van de manier waarop ‘Hilversum’ Provo benaderde blijkt uit het verschil in de wijze waarop Provo werd gecoverd tijdens de twee mediagebeurtenissen bij uitstek van 1966, respectievelijk het Huwelijk van kroonprinses Beatrix met Claus von Amsberg op 10 maart en de Bouwvakkersrellen op 13-14 juni. Enerzijds betrof het een lang tevoren aangekondigd koninklijk huwelijk, niets minder dan de manifestatie van een civiele religie, en anderzijds een onverwachte ‘event’.⁴⁸ Het huwelijk was omstreden vanwege de Duitse nationaliteit van Claus, diens verleden in de Hitlerjugend en in het Duitse leger. Een coalitie van voormalig verzet, gedeporteerden, linkse intellectuelen en activisten, onder wie Provo, verzette zich tegen dit huwelijk en vooral ook: tegen het feit dat het in Amsterdam plaatshad, de stad die haar joodse bevolking tijdens de oorlog was verloren. De rellen van juni 1966 daarentegen hadden een sociaal-economische achtergrond. Op zich had het bouwvakkersoproer met Provo niets van doen, maar de rellen dienen te worden gesitueerd in een omgeving waar maandenlang, vanaf het huwelijk, de spanning was opgelopen. Acties van provo’s en demonstraties tegen de oorlog in Vietnam lagen daaraan ten grondslag en tijdens de junidagen zelf namen tal van provo’s deel aan de rellen.

Wat betreft de covering van beide gebeurtenissen valt op dat de protestacties rond het koninklijk huwelijk – waarbij Provo overigens slechts één van de participerende groeperingen was – zoveel mogelijk door de televisie werden genegeerd. Enkel aan de van gelanceerde rookbommetjes afkomstige rookwolken die gedurende enkele seconden het televisiebeeld ‘witten’, kon de regie in hotel Krasnapolsky zich niet onttrekken. Commentaar ‘op deze gebeurtenissen’ werd door de commentator langs de route achterwege gelaten. Regisseur Kees van Langeraad verklaarde na afloop dat hij de beelden van rellen niet in de uitzending had gebracht omdat hij ze ‘niet representatief’ vond, in tegenstelling tot radio- en krantenverslagen, waarin Provo al snel symbool kwam te staan voor de relletjes.⁴⁹

Was Provo op 10 maart nog lijdend voorwerp van nieuwsgaring, drie maanden later werden sommigen als commentatoren bij een schokkende gebeurtenis, waar ze zelf mede verantwoordelijk voor werden gehouden, voor de microfoon gesleept. Ter illustratie enkele fragmenten uit een gesprek van radio-reporter Kees van Drongelen met Irène van de Weetering, een van de weinige

vrouwen (getrouwd en moeder van twee kinderen) die als ‘provo’ bekend stonden. Het gesprek spitst zich toe op de vermeende betrokkenheid van provo’s bij de rellen (die door Van de Weetering ten onrechte werd ontkend):

‘Irène van de Weetering: “Er hebben geen provo’s deelgenomen aan geweldplegingen. Er zijn wel belangstellenden geweest, maar van de jongens die ik ken, is d’r geen een bij geweest die ook maar één steen gegooid heeft.”

Kees van Drongelen: “Het is natuurlijk gevaarlijk om te zeggen ‘ik weet zeker dat er niemand bij is geweest’. Beschik je over enige controle wat dat betreft?”

Van de Weetering: “Ja, daar beschik ik zeker over. Ik heb diverse mensen opgebeld.” (...)

Van Drongelen: “Er wordt gesteld dat provo’s onmogelijk juist aan deze betogingen van vandaag zouden hebben kunnen meedoen, omdat dat tegen hun natuur, tegen hun ideeën is.”

Van de Weetering: “Ja. De provo is principieel geweldloos.” (...)

Van Drongelen: “Dat neemt niet weg dat de provo’s zich toch vandaag solidair hebben verklaard met de bouwvakkers.”

Van de Weetering: “Dat hebben ze gisteravond gedaan, nadat er dus een dode gevallen was. Toen hebben ze gezegd van: ‘ja, dit is zo verschrikkelijk, ja, dan kunnen we niet zomaar onze mond houden, dan moeten we wat zeggen, en dan verklaren we ons solidair’”.⁵⁰

Een dergelijke conversatie was rond het huwelijk van Beatrix en Claus ondenkbaar – de provo’s kwamen toen in pers en media nauwelijks aan het woord als het om commentaar op de ordeverstoringen ging. Met andere woorden: in de zomer van 1966 was het dus min of meer vanzelfsprekend geworden om Provo als gesprekspartner te benaderen en in de uitzending te hebben. Vanaf deze periode nam ook de belangstelling vanuit het buitenland voor de beweging toe.

Internationalisering

De rookbommen tijdens het koninklijk huwelijk van maart 1966 hadden weliswaar geleid tot een doorbraak van Provo op (inter)nationale schaal, maar dit leidde nog niet tot uitvoerige bevraging van het verschijnsel achter deze term. De belangstelling van buitenlandse televisie voor Provo kende een verspreid en incidenteel karakter, waarin Provo aanvankelijk heel divers werd afgeschilderd: als curiosum, relschoppers of, neutraler, jongeren met een alternatieve kijk op de samenleving.⁵¹ In feite volgde de buitenlandse berichtgeving hiermee eenzelfde ontwikkeling als de Nederlandse media hadden doorlopen.

Zo berichtte het Franse televisiemagazine PANORAMA in maart 1966 weinig vleiend over de provo’s: ‘le provo néerlandais (...) s’il a de cheveux longs il n’a pas

des idées assez larges'. Volgens dit programma was het doel van de provo's, neergezet als 'ennemis numéro 1' en 'jeunes gens d'apparence beatnik', simpelweg de gevestigde orde te verstoren.⁵² Deze Franse reportage toonde de provo's vooral als een verontrustend maatschappelijk verschijnsel.

Daarentegen realiseerde het programma TIENERKLANKEN van de BRT een beduidend evenwichtiger portet. Zoals presentator René Pieyns verkondigde: 'Provo is een verschijnsel van onze tijd. Wij zullen dit verschijnsel vaststellen, sine ira nec studio, zonder haat of vooringenomenheid, maar op een realistische manier.'⁵³ Merk op dat dit item met grote moeite tot stand kwam. Politie, rijks-wacht en veiligheidsdiensten liepen bij het filmen van happenings, action-paintings en demonstraties (zoals de Brusselse anti-atoommars) hinderlijk in de weg. Toch lukte het de regisseur, Bruno Walschap – zoon van schrijver Gerard Walschap – opnames te maken in Amsterdam, Antwerpen, Gent en Brussel. De uitzending van een half uur, WIE ZIJN DE PROVO'S?, werd vooraf vastgesteld voor 18 juni 1966 – de onverwachte explosie in Amsterdam enkele dagen tevoren vergrootte de aandacht voor deze uitzending alleen maar.

Het had overigens weinig gescheeld of de uitzending was niet doorgedaan. De BRT-afgevaardigde in Hilversum, Jan de Laet, was namelijk 'helemaal niet enthousiast' over deze reportage, maar kon uitzending uiteindelijk niet verhinderen.⁵⁴ De TIENERKLANKEN-uitzending is daarnaast een mooi voorbeeld van hoe zo'n reportage door de kijkers ontvangen werd. In televisieweekblad *Humo* richtten ze zich zowel tegen de provo's als tegen de houding van de Vlaamse zender. Sommige lezers reageerden verontwaardigd over het in hun ogen 'selectieve' waarschuwingsbeleid van de omroep: 'Is er dan op de BRT een soort 'Big Brother' die de standaardmaat van de weldenkendheid bezit en beslist hoe de kijker moet denken en reageren?' schreef een van hen. Een lezer uit Stokkem vond dat de Vlaamse televisie zich 'belachelijk' had gemaakt.⁵⁵ Daarentegen ergerden andere kijkers zich aan het verzet tegen 'orde en gezag' door de provo's en ijverden ze ervoor deze 'nietsnutten' naar een onbewoond eiland te sturen.⁵⁶

De juni-rellen – waarbij Nederland voor de tweede keer in drie maanden de internationale headlines haalde, wat niet zo heel vaak gebeurde – wakkerden de belangstelling voor de beweging buiten Nederland aan. Vanuit het buitenland werd meer tijd en geld geïnvesteerd in reportages en verdieping, wat tot meer evenwichtige covering leidde. In de nazomer en het najaar van 1966 streken achtereenvolgens Franse, Duitse, Engelse en Italiaanse televisieploegen neer in de hoofdstad. Een journalist van *Boulevard* verwoordde treffend hoe de provo's aanvankelijk met deze aandacht omgingen:

'Er is veel over de provo's geschreven. Hun plakboeken puilen uit en ze zijn er trots op, want ze zijn ijdel, ijdel als pauwen. Binnen- en buitenlandse journalisten en cineasten draven dagenlang achter hen aan. Ze vinden het leuk en laten zich er flink voor betalen.'⁵⁷

**LE CERCLE du
LIBRE EXAMEN**

de l'Université Libre de Bruxelles

organise

LE MERCREDI 11 JANVIER 1967 A 20 H. 30'

UNE CONFERENCE-DEBAT

sur

l'idéologie provo en Belgique

ENGAGEMENT ?

FREE SEX ?

LIBERTE INDIVIDUELLE ?

par

THOMAS et BARNABE

AUDITOIRE LAMEERE, Entrée Square Groupe G

Impr. • PRESSE-ECLAIR •, 82-84, Av. du Roi, Brux. 6 - T. 38.12.68

Aankondiging
debatavond met
provo's. Pamflet
'Cercle du Libre
Examen', Brussel
1967 (uit: Niek Pas,
Imaazje!) Bron:
Archief Université
Libre de Bruxelles

Voor de tweede keer berichtte het Franse PANORAMA over de provo's, en ditmaal beduidend positiever. Tevens klopte een team van de Franse actualiteitenrubriek CINQ COLONNES A LA UNE aan in de Karthuizersstraat – waar Roel van Duyn woonde. Dit uit 1959 daterende programma berichtte maandelijks over nieuws-items van over de hele wereld en was een in Frankrijk veelbekeken rubriek. Conform zijn reputatie schetste dit programma een genuanceerd beeld van de provo's.

Dezen werden beschouwd als een poging de traditionele verzuiling te doorbreken, met een ‘ironie féroce’ die ze met hun ‘fameux happenings’ tentoonspreidden. Met relschoppende straatjeugd hadden de provo’s niets van doen.⁵⁸

De groeiende belangstelling werd nu door Provo vermarkt, ten behoeve van de beweging. Journalisten en cameraploegen die zich in Amsterdam meldden dienden flink in de buidel te tasten voor opnames en interviews. De Amerikaanse cineast André Carbe, die in opdracht van de Bayerische Rundfunk over Provo berichtte, diende tweeduizend gulden te betalen vooraleer hij toestemming kreeg om opnames te maken. Een Engelse televisieploeg van Granada Television diende korte tijd later drieduizend gulden neer te tellen. Er werd een contract opgesteld, waarin *en detail* stond omschreven waar en wie precies zou worden gefilmd:

‘The services rendered included one day’s interviewing in various locations around Amsterdam, Mr André Vink. Two separate interviews with Mr Jasper Grootveld – one in the cellar H.Q. of the group; the other, in various locations in Amsterdam. Facilities for filming in the cellar. One interview with Mr. Hans Tuynman on the barge. One interview with Mr. Bernhard de Vries. Facilities for filming the Provo weekly meeting at the Frascati. And the general co-operation of many members of the Provo group in the research, planning and shooting of the film.’⁵⁹

Terwijl Carbe vooral het politiek-maatschappelijke engagement in een stedelijke context benadrukte toonden de Britten meer oog te hebben voor het schijnbaar ongecompliceerde en humorvolle idealisme van Provo.⁶⁰ Evenals de Duitse documentairemakers zocht de Engelse ploeg antwoord op het hoe, wat en waarom van ‘today’s rowdiest protest-movement’. Beide reportages onderstreepten het gedifferentieerde karakter van Provo en braken met stigmatiserende beschrijvingen en beelden. Evenals in het geval van TIENERKLANKEN, kreeg ook Carbe nog te maken met tegenstribbelende autoriteiten; burgemeester Van Hall probeerde via een schrijven naar de Bayerische Rundfunk de uitzending te verbieden – vergeefs.

Wat betekende deze niet aflatende mediabelangstelling voor de provo’s zelf? In de eerste plaats vormden de ‘reportagegelden’ een welkome financiële aanvulling op bestaande inkomsten uit de verkoop van het maandblad of uit lezingen en kranteninterviews. Tegelijkertijd raakte de kerngroep van enkele tientallen personen in toenemende mate overbelast. Enerzijds omdat voorbereiding voor en begeleiding van journalisten steeds meer tijd bleek te vergen, en die tijd ging ten koste van acties op straat. Anderzijds was ook gewoon een verzadigingspunt bereikt. Dit blijkt onder meer uit de geflopte samenwerking met een Italiaanse televisieploeg.⁶¹ Daarnaast raakten sommige personen als het ware bevangen door al deze aandacht; binnen de beweging onstond een felle concurrentiestrijd om de gunsten van pers en media. Deze strijd werd verpersoonlijkt

door Roel van Duyn en Bernhard de Vries. Deze laatste werd zelfs letterlijk een ‘celeb’: begin 1967 vertrok hij naar Italië, nadat hij van filmmaker Ugo Liberatore het verzoek had gekregen de hoofdrol te spelen in een Italiaanse speelfilm. Het was een foto van De Vries in het geïllustreerde Italiaanse blad *L’Europeo* geweest die de aandacht had getrokken van de cineast. Lang hoefde De Vries niet na te denken; in een terugblik kenschetste hij Liberatores voorstel als een ‘leuk aanbod’ in een ‘rare tijd’ waarin van alles gebeurde.⁶² In totaal zou De Vries in een handvol B-films acteren.⁶³

Het najaar van 1966 maakte tevens duidelijk dat Provo als object voor nieuwsgaring wel zo’n beetje was opgebrand. Zo langzamerhand was de grens van de omvangrijke mediacovering bereikt en waren de (meeste) provo’s ook op de grenzen van hun publiciteitsdrang gebotst. Dit wordt treffend geïllustreerd door een internationale bijeenkomst van provo’s in het Limburgse Borgharen op 12-14 november 1966. De bijeenkomst – gekscherend Konsilie genoemd met een knipoog naar de kerkelijke vernieuwingsconventie – werd bijgewoond door zo’n vijftig provo’s en door minstens evenveel vertegenwoordigers van de media.⁶⁴ De toeloop van journalisten bij dit congres was dermate groot, dat de aanwezigen onder de voet dreigden te worden gelopen:

‘De publicity-mensen denken dat het konsilie voor hen gehouden wordt. Zij dringen naar voren, zij belemmeren het uitzicht op de sprekers, zij lopen met kabels en flitslampen, zij houden terzijde vraaggerekjes, zoeken naar gebeurtenissen die niet door de beugel kunnen, en door hen dreigt het konsilie te veranderen in een show’⁶⁵

noteerde een deelnemer. Provo stal graag de show, maar zag zich hier gedwongen de pers enkel op vaste tijdstippen te woord te staan.

De onkosten voor de organisatie werden geheel gedragen door de entreegelden die de pers diende te betalen. Duitse journalisten van de WDR, die ruim tevoren een ‘Drehgenehmigung’ hadden aangevraagd, waren zelfs bereid extra diep in de buidel te tasten in ruil voor een extra interview.⁶⁶ De televisieploeg van het NTS-journaal weigerde te betalen en keerde voortijdig naar Hilversum terug. In dit geval was geen nieuws ook nieuws, want het achtuur JOURNAAL meldde over de bijeenkomst:

‘In het Limburgse Borgharen is vanmiddag een tweedaags internationaal provocongres begonnen. Het lag in onze bedoeling de opening van dit congres te filmen. Omdat de organisatoren de binnen- en buitenlandse pers uitsluitend tegen betaling toegang verschaften, hebben wij hiervan met het oog op het principe van vrije nieuwsgaring in Nederland afgezien.’⁶⁷

De houding van het NTS-journaal ten aanzien van Provo bleef onveranderd moeizaam.

Conclusies

Televisie speelde in de representatie van Provo een grote rol. De originaliteit van Provo was gelegen in het feit dat de beweging zich niet via parlement, partij of politieke functies uitte (al deed de deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen in juni 1966 anders vermoeden), maar vooral in de openbare ruimte, letterlijk: op straat, en figuurlijk: in debatcentra, klaslokalen, zaaltjes, en ook in kranten, op radio en vooral ook: televisie. Het persoonlijke, zoals bijvoorbeeld kleding, mimiek of de (huiselijke) omgeving waarin provo's werden geïnterviewd, werd daarbij stevast ingezet in het boetsen van politieke identiteit. Vergeleken met radio en kranten of weekbladen maakte televisie provo's – vanzelfsprekend – zichtbaar. Anders dan pers (foto's) en radio (stemgeluid) toonde televisie daarmee heel sterk die creatieve, artistieke en emotionele manier van politiek voeren.

In dit artikel is getoond hoe media zowel stereotypen als imago's construeerden en creëerden en hoe deze geprojecteerde groepsidentiteit door Provo is gebruikt, verdraaid en versterkt. Op televisie werd over de beweging op verschillende manieren bericht (verketterend, negerend, evenwichtig en sympathiserend) in een breed scala aan genres: actualiteitenrubrieken, debatprogramma's en 'talkshow'-achtige *formats*. De belangstelling van de televisie volgde nadat in eerdere stadia pers en radio over de spraakmakende groepering hadden bericht. Hoewel er nooit sprake was van een eenduidige houding van 'Hilversum' jegens Provo, noch in tijd, noch wat betreft zendgemachtigde – zie bijvoorbeeld de opstelling van het NTS-journaal – lijkt het er op dat de pluriforme aard van het Nederlandse televisiebestel deze diverse blik mede mogelijk heeft gemaakt. Wat betreft de productie-kant, is onder meer gebleken dat (buitenlandse) reportages niet zonder slag of stoot tot stand kwamen en dat Provo financieel munt sloeg uit de groeiende belangstelling voor de beweging. Wat betreft interne besluitvorming en debatten is vooralsnog weinig bekend.

Naarmate de onrust in Nederland in de loop van 1966 toenam – een klimaat waarvoor Provo mede verantwoordelijk was en tevens: symbool voor kwam te staan – kreeg de beweging ook andere rollen aangemeten en werd betrokken bij debat en overleg. In de loop van 1965-1967 trad een proces van amplificatie in werking, dat zich eerst sluimerend en vervolgens, met name vanaf de zomer van 1966, galopperend voltrok. Met name in de laatste fase nam de internationale belangstelling van televisie een grote vlucht en werd er divers en intensief over Provo bericht. Uit ingezonden brieven in dag- en weekbladen naar aanleiding van programma's (zoals is aangegeven voor de Belgische reportage van TIENER-KLANKEN) bleek hoe verschillend de reacties waren. Ook de beweging en de provo's zelf bleken niet immuun voor deze *media exposure*. Sommigen moesten er niets van hebben, anderen ontwikkelden zich – bijna letterlijk – tot filmsterren (De Vries). Deze aandacht ging ook ten koste van de activiteiten, de oorspronkelijke en creatieve acties waarmee de groep bekend was geworden.

Het congres te Borgharen maakte duidelijk hoezeer in de loop van 1966 het oorspronkelijke expressieve actierepertoire van Provo was verdampt ten faveure van de beeldvorming in de media. Dit was in zoverre een paradoxale ontwikkeling aangezien het spel der verbeelding onmiskenbaar tot het repertoire van Provo behoorde: provoceren was een vorm van *public relations*. Voortdurend hadden de Amsterdammers zowel beelden afgebroken als opgeroepen, maar na de roerige zomer van 1966 ontwikkelden ze zich steeds meer als beeldmakers. Het precaire evenwicht uit 1965, waarbij straatacties (happenings) en ludieke provocaties in balans waren met de gegenereerde en verkregen publiciteit, raakte verstoord. Anders geformuleerd: de representatie van Provo werd belangrijker dan de acties zelf. De beweging evolueerde tot een voor de consument hapklaar gemaakte en gestileerde vorm van rebellie.⁶⁸ De vermarkting van de witte fiets ten behoeve van de jongerencultuur maakt dit duidelijk. In 1967 bracht de Britse psychedelische band Tomorrow het singeltje ‘My white bicycle’ uit. Dit is slechts één voorbeeld van commodificatie van een oorspronkelijk subculturele stijl tot een massaproduct. Zover ze er de hand in hadden weigerden de provo’s zich over te leveren aan dergelijke pogingen tot vermarkting. De beweging raakte nooit werkelijk verstrikt in een omvangrijk proces van ‘*exploitative culture*’⁶⁹ aangezien in mei 1967 de activiteiten met een – uitvoerig in beeld gebrachte en gecoverde – bijeenkomst in het Vondelpark werden beëindigd. Daarmee was de mediatisering van de groepering niet ten einde, zoals uit het voorbeeld van de vPRO, waarmee dit artikel opende, is gebleken. Hier raken we aan het thema van de representatie van Provo nà Provo.

Het onderzoek naar de rol van verschillende media – pers, radio en televisie – in de constructie van politieke openbaarheid rond Provo in het bijzonder, de protestbeweging van de jaren zestig in het algemeen, staat nog in de kinderschoenen. Deze bijdrage hoopt duidelijk te hebben gemaakt dat ‘Hilversum’ en ‘protestbeweging’ grootheden zijn die nadere methodologische en analytische verfijning vereisen. Hetzelfde geldt, vanuit comparatief perspectief, voor verschillen en overeenkomsten tussen diverse nationale mediasystemen en de beweging van de jaren zestig.

Noten

1 Dit artikel is geïnspireerd op enkele hoofdstukken uit mijn dissertatie getiteld *Imaazje! De verbeelding van Provo (1965-1967)*, in 2003 uitgegeven door Wereldbibliotheek, Amsterdam, aangevuld met nieuw onderzoek.

2 VPRO, SPECIAL REPORT, 10 juni 1967. NIBG [=Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid, Hilversum] docid 56148.

3 A. van der Mijn, ‘Van Luud kunnen we wat leren’, in: *Het Parool*, 4 maart 1967. Aad van der Mijn (1928-2004) behoorde tot die categorie journalisten die Provo met een welwillend oog volgde. Vanaf september 1966 verzorgde hij voor *De Gids* een Amsterdamse kroniek, waarbij hij ook aandacht besteedde aan de provo’s.

4 F. van Ree, *Botsende generaties. Een studie over sociopatie en ambivalentie*, Assen 1968, p. 191.

- 5 De Engelse sociologe spreekt in dit verband van de 'expressieve revolutie' van de jaren zestig: Bernice Martin, *A Sociology of Contemporary Cultural Change*, Oxford 1981.
- 6 John Street, 'The Celebrity Politician', in: John Corner, Dick Pels (ed.), *Media and the Restyling of Politics. Consumerism, Celebrity and Cynicism*, London 2003.
- 7 Stuart Hall, Tony Jefferson, *Resistance through Rituals. Youth subcultures in post-war Britain*, London, 1980 [1e druk 1976].
- 8 Zie bijvoorbeeld Amanda Kluveld, *Reis door de hel der onschuldigen. De expressieve politiek van de Nederlandse anti-vivisectionisten, 1890-1940*, Amsterdam 2000.
- 9 Bij Provo blijkt dit uit de profetische dimensie van de beweging, onder meer uit de relatie tussen inspirator en 'sjamaan' Robert-Jasper Grootveld en zijn volgers, de provo's. Zie ook: Gerard Rooijackers, Ton Dekker, Herman Roodenburg (red.), *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie*, Nijmegen 2000; Gerard C. de Haas, *De onvoorziene generatie. Essays over jeugd, samenleving en cultuur*, Amsterdam 1966; Jan Koennot, *Voorbij de woorden. Essay over rock, cultuur en religie*, Averbode 1996, en Leo Geerts, 'Nozem op beatnik, homo ludens, happening, provocateur, junkie, act, pop, zero', in: *De Nieuwe*, 22 juli 1966, p. 8.
- 10 Jan Koennot, 'Rituelen in muzieksubculturen', in: Paul Post, Willem Marie Speelman (red.), *De Madonna van de Bijenkorf. Bewegingen op de rituele markt*, Baarn/Tilburg 1997, p. 33-47.
- 11 Provo kan hierbij ook worden opgevat als symbool voor de protestbeweging als zodanig. Over de relatie protest in de jaren zestig en het medium televisie in de vs, zie de interessante bundel van Lynn Spigel, Michael Curtin (ed.), *The Revolution wasn't televised. Sixties television and social conflict*, New York/London 1997.
- 12 *Slotrapport van de commissie van onderzoek Amsterdam*. Onderzoek naar de achtergronden van de ordeverstoringen te Amsterdam september 1965 / september 1966, 's-Gravenhage 1967, bijlagen 135 en 136.
- 13 J. van Ginneken, *Relletjes*, ongepubliceerde doctoraalscriptie, Amsterdam 1970, p. 110 en p. 183.
- 14 Dit is mede te verklaren uit de context: zo is het concept der sociale bewegingen, lange tijd dominant in analyses van de 'beweging van '68', onlosmakelijk verbonden met de politiek-maatschappelijke legitimatie van links.
- 15 Dick Hebidge, *Subculture. The meaning of style*, London 1979, p. 92-93.
- 16 Een treffend voorbeeld van (pers)onderzoek naar Provo als voorbeeld van deviant gedrag: Christian Vassart en Aimée Racine, *Provos et provotariat. Un an de recherche participante en milieu provo*, Brussel 1968.
- 17 Stanley Cohen, *Folk Devils & Moral Panics. The Creation of the Mods and Rockers*, Oxford UK / Cambridge USA 1990 [1972], p. 38-39.
- 18 T. Gitlin, *The Whole World Is Watching. Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*, Los Angeles/Londen 1980, p. 3.
- 19 Arthur Marwick, *The Sixties. Cultural Revolution in Britain, France, Italy, and the United States, c. 1958-c.1974*, Oxford/New York 1998.
- 20 Enkele gezaghebbende publicaties over de transformaties in de jaren zestig: Hans Righart, *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict*, Amsterdam 1995; James Kennedy, *Nieuw Babylon in aanbouw*, Amsterdam 1995; Kees Schuyt, Ed Taverne, 1950. *Welvaart in zwart-wit*, Den Haag 2000; zie tevens het hoofdstuk over de jaren zestig in: Piet de Rooy, *Republiek van rivaliteiten. Nederland sinds 1813*, Amsterdam 2002.
- 21 Huub Wijffjes, *Journalistiek in Nederland 1850 – 2000. Beroep, cultuur en organisatie*, Amsterdam 2004.
- 22 'De tweemiljoenste kijker', NTS, 11 augustus 1965. N1BG/Beeld & Geluid, docid 158590.
- 23 Huub Wijffjes, 'De journalistiek van het journaal', in: *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* 8 (2005) 2, p. 7-29 aldaar p. 19-23.
- 24 Merk op dat het een generatie betreft, die aan de babyboomgeneratie vooraf gaat. Conceptueel geformuleerd: vanuit het perspectief der 'protestbeweging' gaf deze eerste generatie richting aan maatschappelijke veranderingen, terwijl de babyboomers de kritische massa vormden.

25 Mirjam Prenger, 'Van familiemagazine naar actualiteitenrubriek. KRO'S BRANDPUNT in maart 1963', in: *Jaarboek Mediageschiedenis*, 2, 1990, p. 157-186; Mirjam Prenger, 'Uitglijden over de beeldbuis. Nederlandse politici op de televisie in de jaren vijftig en zestig', in: *Jaarboek Mediageschiedenis* 5 (1993) p. 199-226.

26 H.J. Hofland, 'Waar moet het heen?', in: *Podium* 18, 7-8 (april-mei 1964) p. 363-374.

27 J. Bank, 'Televisie in de jaren zestig', in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 101, 4 (1986) p. 52-75.

28 J.C.H. Blom, H. Daalder, J.H.J. van den Heuvel, *Een vrij zinnige verhouding: de VPRO en Nederland 1926-1986*, Baarn 1986, p. 48-50.

29 A.F. Manning, *Zestig jaar KRO. Uit de geschiedenis van een omroep*, Baarn 1985 p. 280.

30 Ad van Liempt, 'Het zelfbeeld van het journaal', in: *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* 8 (2005) 2, p. 30-42 aldaar p. 35.

31 Omwille van de beknoptheid laat ik een nadere analyse van pers en radio en de wijze waarop er over Provo werd bericht grotendeels achterwege. Zie hiervoor mijn dissertatie.

23 Zie deel I van de documentaire gerealiseerd door Daniël Cohn-Bendit, Steven de Winter, IN DE BAN VAN DE REVOLUTIE. OMZIEN NAAR DE JAREN ZESTIG (1986).

33 DINGEN VAN DE DAG, VARA-radio, maandag 16 augustus 1965; UITGESLAPEN, VARA-radio (met Henk van Stipriaan), woensdag 18 augustus 1965; DE WEEK DRAAIT VOORBIJ, VARA-radio, 21 augustus 1965, RADIOWEEKJOURNAAL met nieuws uit binnen- en buitenland; UITLAAT, 21 augustus 1965.

34 Nts journaalsheet, woensdag 18 augustus 1965. Archief afdeling documentatie nos-journaal.

35 Voor zover ik heb kunnen nagaan, was dit het eerste interview met provo's op televisie. ATTENTIE, 17 augustus 1965, 20.20 uur. Zie: NCRV. *Omroepgids voor radio en televisie*, 14 augustus 1965, p. 19.

36 ATTENTIE, NCRV, dinsdag 17 augustus 1965. NIBG/Beeld & Geluid, Hilversum.

37 Henk van den Berg (1926) kwam in april 1962 de redactie van ATTENTIE versterken. Daarvoor werkte hij in de dagbladjournalistiek, bij de *Arnhemsche Courant* en *Tubantia*. Toen hij begin 1962 kon kiezen tussen een baan bij het christelijke weekblad *De Spiegel* en de NCRV, was zijn keuze snel gemaakt: bij het nieuwe medium televisie lagen in zijn optiek meer mogelijkheden. Telefonisch gesprek auteur met Henk van den Berg, 10 juni 2005.

38 'Witte harten plan', ATTENTIE, NCRV-televisie, 29 juli 1966. NIBG/Beeld & Geluid, Film & Beeldbandarchief nummer 60836.

39 Kne [Karel-N. Elno – NP], 'Provologische bloemlezing', *De Nieuwe* 123, 5 augustus 1966, p. 5.

40 MIES EN SCÈNE, VARA televisie, 19 februari 1966. NIBG/Beeld & Geluid, docid 53340; *Mies en scène. Gesprekken in de stoel met kanttekeningen van Mies Bouwman*, Amsterdam 1966, p. 44.

41 'Provo Rob Stolk in vraaggesprek op t.v.', in: *De Typhoon*, 21 februari 1966. Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam (IISG) Collectie Sociale Documentatie (CSD) Verzameling (VRZ) 001 doos 23 map 5, 'Interviews met provo's III'.

42 *Avro TeleVizier* 18, 30 april 1966, p. 61.

43 POP GENERATION, AVRO-televisie, 5 mei 1966. NIBG/Beeld & Geluid, docid 53762.

44 BRANDPUNT, KRO, 8 september 1966. In het buitenland werd deze film lovend ontvangen. C.B.P. van Poppel, *De Amsterdamse Provo's uit de jaren 1965-1967*, ongepubliceerde doctoraalscriptie, Amsterdam 1968, p. 200.

45 NCRV-televisie, uitzending getiteld 'Wat is er aan de hand?'. Zie: *NCRV-Gids voor radio en televisie*, woensdag 6 april 1966. Deze uitzending is vooralsnog niet teruggevonden in het archief van het NIBG/Beeld & Geluid.

46 Brief B. Poelstra (plaatsvervangend hoofd televisie VPRO) aan Roel van Duyn, Hilversum, 22 november 1966. IISG CSD VRZ 002 doos 1 map 3 'Kor 1965-66'.

47 Brief J. Koopman (chef afdeling gevarieerde programma's VARA) aan Roel van Duyn, Hilversum, 28 december 1966. IISG CSD VRZ 002 doos 1 map 3 'Kor 1965-66'.

48 D. Dayan, E. Katz, *Media Events. The Live Broadcasting of History*, Londen/Cambridge 1994.

- 49 Huub Wijffes, 'De journalistiek van het journaal. Vijftig jaar televisienieuws in Nederland', in: *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* 8, 2005, 2, p. 7-29 aldaar p. 22-23.
- 50 'Amsterdamse relletjes i.v.m. bouwvakstaking', opnamedatum 14 juni 1966, NIBG/Beeld & Geluid, Radio-archief HA 1487. Avro en KRO.
- 51 Zie bijvoorbeeld de reportage 'Jeunesse Hollandaise: interview de jeunes et mode de vie', FORMAT 16/20. Brussel, RTBF, archief Imadoc.
- 52 'Hier à Amsterdam: le mariage de Béatrix de Hollande', PANORAMA, 11 maart 1966. INA-thèque, Parijs.
- 53 'Wie zijn de provo's?', TIENERKLANKEN, BRT televisie, 18 juni 1966. Archief VRT.
- 54 K.A., 'Vlaamse televisie. Tienerklanken. Provo', in: *Humo* 31, 1345, 16 juni 1966, p. 39-40 + 45.
- 55 P.B. [Stokkem], 'Provo's', in: *Humo* 31, 1347, 30 juni 1966, p. 27-28.
- 56 Veertiger (Oostende), 'Provo's (1)', in: *Humo* 31, 1350, 21 juli 1966, p. 19.
- 57 'In 't Provohol. Gesprek met Robert Stolk', in: *Boulevard*, augustus 1966, p. 5.
- 58 'Les provos', CINQ COLONNES À LA UNE, 7 oktober 1966. Institut National de l'Audiovisuel (INA-thèque) Parijs.
- 59 Brief Michael Ryan aan Lou van Nimwegen, Amsterdam, 15 oktober 1966. Persoonlijke collectie Lou van Nimwegen.
- 60 'It's a happening', Granada Television, Manchester 1966. Uitzending in serie WORLD TOMORROW. Archief Granada Television, Manchester. De reportage werd op 18 november 1966 op de Britse televisie uitgezonden.
- 61 'Wit Bericht Wit', in: *Het Vrije Volk*, 28 oktober 1966, p. 2; mondelinge medeling Lou van Nimwegen, 8 september 2000.
- 62 'Provo Bernard de Vries krijgt hoofdrol in Italiaanse film', in: *Het Vrije Volk*, 3 mei 1967; 'Bernard de Vries gaat film spelen in Italië', in: *Het Parool*, 3 mei 1967; 'Bernard de Vries filmacteur', in: *Algemeen Handelsblad*, 5 mei 1967; 'Provo De Vries speelt hoofdrol in twee films', in: *de Volkskrant*, 5 mei 1967.
- 63 Onder meer in IL SESSO DEGLI ANGELI (Ugo Liberatore 1967), LE DIECE MERAVIGLIE DELL'AMORE (Sergio Bergonzelli 1969), ERIKA (Filippo Maria Ratti 1971) en LA RAGAZZA DALLE MANI DI CORALLO (Luigi Petrini 1972).
- 64 Persbureau's als AFP, ANP, Belga en het Engelse Visnews, verslaggevers en fotografen van *Het Vrije Volk*, via *Het Parool* tot het *Limburgs Dagblad* stonden voor de poort. Journalisten uit België van onder meer *Het Belang van Limburg*, *De Standaard* en de weekbladen *Pourquoi Pas?* en *ABC* voegden zich bij hen. Hetzelfde gold voor Zuid-Europese kranten en weekbladen zoals *Il Giorno* en *l'Europeo*, naast vertegenwoordigers van de Duitse pers, onder meer de *Süddeutsche Zeitung*, *Kölner Express*, *Aachener Zeitung* en de Dusseldorfer *West Deutsche Zeitung*. Uit Frankrijk waren weekblad *L'Express* en dagblad *Le Figaro* komen opdagen en cameraploegen van onder meer de RTBF, NTS en de WDR verdrongen zich, met in hun kielzog reporters van radio Luxemburg. Brief Pierre André (Radiodiffusion Télévision Belge, centre de production de Liège) aan Bernhard de Vries, Luik, 20 september 1966. IISG CSD VRZ 001 doos 13 map 4 'Provo kor 6.1 sept '66'; Witte (pers)kaarten Provo-konsilie. Persoonlijke collectie Hans Mol.
- 65 Notitie 'Meer nieuws over het Provokonsilie'. Persoonlijke collectie Hans Mol.
- 66 Brief Claus H. Casdorff (WDR) aan Hans Mol, Köln, 4 november 1966. Persoonlijke collectie Hans Mol.
- 67 NTS-JOURNAAL zaterdag 12 november 1966, 20:00 uur. Archief journaalteksten NOS, Hilversum.
- 68 Jan Koenot, 'Rituelen in muzieksubculturen', in: Paul Post, Willem Marie Spielman (red.), *De Madonna van de Bijenkorf. Bewegingen op de rituele markt*, Baarn/Tilburg 1997, p. 37-38.
- 69 Stanley Cohen, *Folk Devils & Moral Panics*, p. 140.